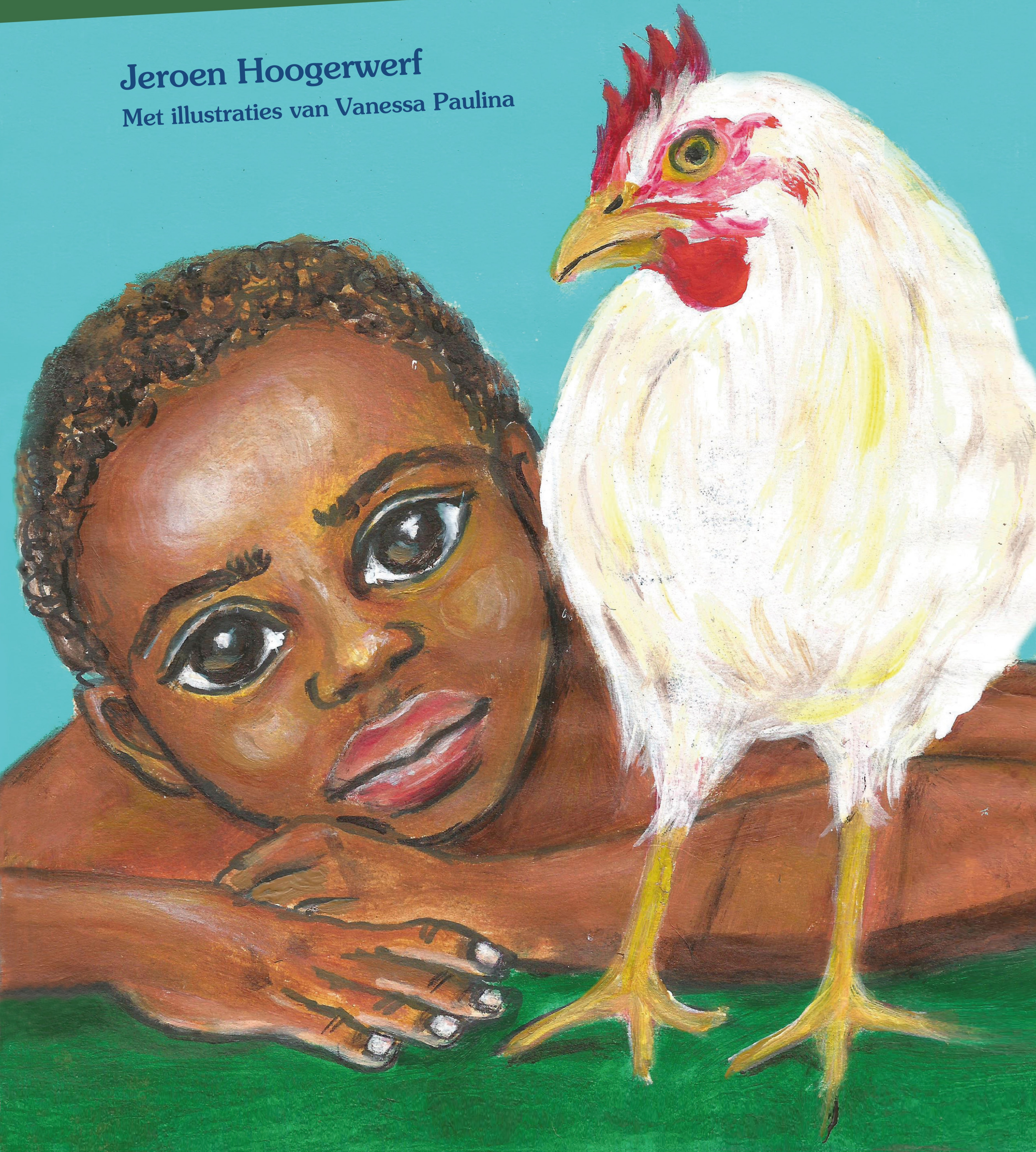


Slaven zijn net kippen

18 verhalen en gedichten
over slavernij in de Cariben

Jeroen Hoogerwerf
Met illustraties van Vanessa Paulina



Slaven zijn net kippen

18 verhalen en gedichten
over slavernij in de Cariben

Jeroen Hoogerwerf
Met illustraties van Vanessa Paulina



Auteur

Jeroen Hoogerwerf

Illustrator

Vanessa Paulina

Eindredactie

Deborah van der Vliet

Vormgeving

Sabine van Winsen, De Grafische Keuken

ISBN 978 90 83222 28 8

NUR 280

© 2022 Levendig Uitgever

www.levendiguitgever.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Allemaal kinderen uit het vuur	5
Tasha wil vissen	9
De grote kano	13
Weg van ons eiland	17
Pityu en de nachtgeesten	20
De roof van Kofi	23
De slavenveiling	29
Werken in de zoutpan	30
Scheepsjongen op de Neptunus	33
Wij zijn de getuigen	37
De weduwe moet dood	38
Brand voor de vrijheid	42
De jager en de planter	48
Vlucht naar vrijheid	50
Hoe Juana toch weer bij haar moeder kwam	52
Katibu ta galiña – Slaven zijn net kippen	56
Eindelijk vrij	58
De ketenen verbroken – Keti koti	62

Vooraf

Probeer het je eens voor te stellen, je dorp is overvallen. Ze hebben jou en je dierbaren gevangen en geketend voor een lange mars te voet naar de kust. Daar word je opgesloten, verkocht en naar het strand gebracht, om ingeladen te worden op een groot schip zoals je nog nooit hebt gezien. En dat schip gaat varen over een groots water dat je voor de eerste keer in je leven ziet. Je zit in de tropische hitte met honderden anderen benedendeks samengepakt. Je hoort om je heen geschreeuw, gejammer en gekrijs. Je bent doodsbang. Het stinkt vreselijk naar kots, plas en poep. Waar brengen ze je heen? Wat gaan ze met je doen? Je ziet mensen ziek worden, gek worden, doodgaan ... Had je dan geluk als je hoorde bij de overlevenden van deze tocht? En niet bij de naar schatting een op de vijf die de reis niet overleefde en als voer voor de haaien overboord werd gegooid?

Slavernij is een deel van onze geschiedenis. In de vroege zeventiende eeuw startte de Nederlandse handel in tot slaaf gemaakte mensen. Op 1 juli 1863 kwam er een wettelijk eind aan de slavernij in de Nederlandse koloniën in de Cariben. Nederland was daarmee vrij laat. Alleen Spanje en Portugal waren nog later met het beëindigen van slavernij. Dit boek bevat verhalen over tot slaaf gemaakten in Suriname, Aruba, Curaçao en Bonaire.

En over Afrika, waar slavenhandelaren de tot slaaf gemaakten vandaan haalden. Verhalen over de tijd voordat de witte mens naar deze gebieden kwam en de oorspronkelijke bevolking verdreef, vermoordde en onderdrukte. Verhalen uit de periode van de slavernij. En verhalen over de periode dat de ketenen werden verbroken.

Deze verhalen willen vertellen over de ongelofelijke wreedheid, hoe mensen bleven vechten voor hun vrijheid, hoe tot slaaf gemaakten probeerden te overleven.

De koloniale overheersing en de slavernij hebben in onze maatschappij en in die van de betrokken landen en gebieden diepe sporen nagelaten. Racisme, discriminatie en stereotypering zijn hier voorbeelden van. Dat zien we nu nog terug in hoe mensen met elkaar omgaan. De slavernij in ons hoofd is nog niet weg. Vooroordelen zijn hardnekkig.

Hopelijk dragen de verhalen bij het verbreken van de ketenen van onbegrip en onwetendheid. Omdat we allemaal mensen zijn en iedereen van zichzelf is.

Allemaal kinderen uit het vuur

De hemelgod Nyame woonde in de donkere hemel. Op een dag pakte hij een grote mand, vulde deze met aarde, stopte er allerlei soorten grote en kleine dieren in en hing de mand aan de hemel. Die mand was de aarde.

Hij maakte een luik in de hemel, zodat hij naar beneden kon klimmen om naar de aarde te gaan. Ook maakt hij kleinere en grotere gaten in de hemel zodat het niet helemaal donker zou zijn op aarde als het luik dicht was. Dat waren de sterren en de maan.

Op een dag keek Nyame door het luik en zag dat een groot deel van de aarde kaal was. Hij wilde daar graag planten en bloemen zien bloeien, dus vulde hij nog een mand en liet deze via een regenboog naar de aarde glijden.

Al die tijd leefden er mensengeesten in Nyame, en net toen hij uit het luik leunde om de mand te laten zakken, klommen er twee geesten uit hem naar boven om vanuit zijn mond te kijken wat hij aan het doen was. Precies toen ze in zijn mond zaten en naar buiten wilden kijken, moest Nyame niezen en vlogen de geesten eruit. Ze vielen door het luik en landden op de aarde.

Wat een vreemde plek was dit voor de mensengeesten. De vrouwegeest, Iyaloda, en de mannengeest, die we Pumzi zullen noemen, liepen tussen de bomen en planten. Ze verwonderden zich over de kleurige bloesems en de grappige kleine dieren. Ze vonden een warme, beschutte grot en begonnen daar hun nieuwe leven op de aarde. Ze misten het leven in Nyame, maar zagen geen kans om bij het luik te komen.

Vaak liet Pumzi de vrouwegeest alleen in de grot achter, om dan zelf met de wind en de bomen te gaan praten en te dansen met de schaduwen en de vallende bladeren van de bomen. Iyaloda was erg eenzaam, maar ze was te bang om de grot te verlaten en ze kon Pumzi niet dwingen om de hele tijd bij haar te blijven.

Uiteindelijk bedacht Iyaloda hoe ze een einde zou kunnen maken aan haar eenzaamheid. Op een dag toen Pumzi terugkeerde in de grot, trof hij Iyaloda aan in grote opwinding.

‘Wat is er met je aan de hand, Iyaloda, vrouw met vele humeuren?’ vroeg Pumzi. ‘Vanmorgen was je nog droevig en brommerig. Nu gloei je helemaal van opwinding als een rode hibiscusbloem.’

‘Ik heb een plan,’ antwoordde Iyaloda, ‘een plan om mijn eenzaamheid voor altijd te verdrijven.’

‘Jij hebt een plan gemaakt!’ riep Pumzi boos. ‘Herinner je je nog je plan dat je maakte toen we nog gelukkig in Nyame leefden? Het was jouw idee om naar zijn mond te klimmen om te zien wat hij aan het doen was – en als je dat niet had gedaan woonden we nog steeds veilig in hem in plaats van hier op aarde gestrand te zijn.’

‘Luister,’ zei Iyaloda, ‘luister gewoon even naar mijn plan. Luisteren doet geen pijn.’

‘Goed dan,’ bromde Pumzi. ‘Wat is je plan?’

En Iyaloda begon meteen te vertellen: ‘Als we wat klei pakken en dat kneden tot kleine schepsels naar ons voorbeeld, dan kunnen we die bakken in het vuur en dan adem inblazen zodat ze net zo kunnen bewegen als wij. Dan kunnen zij mij hier gezelschap houden en ben ik niet alleen als jij het bos ingaat. We noemen ze dan kinderen.’



Ze wachtte af om te zien wat Pumzi zou gaan zeggen. Hij was opgelucht dat het zo'n eenvoudig plan was, zo duidelijk ook deze keer, en dus stemde hij er meteen mee in.

Ze maakten een vuur tot het hout rood gloeide en kneedden voorzichtig de eerste kleine beeldjes van klei die Iyaloda had uitgegraven bij de grot. Ze legden de beeldjes in de klei en wachtten.

Net op dat moment hoorden ze de voetstappen van Nyame die door de bossen kwam aanstormen.

Zijn stem riep hun namen: 'Iyaloda! Pumzi!'

Doodsbang dat ze iets aan het doen waren dat eigenlijk niet hoorde, haalden ze snel de figuurtjes uit het vuur en verborgen ze onder wat bladeren. Ze waren net op tijd. Nyame stond voor de opening van de grot en keek op hen neer.

'Wel mensengeesten,' bulderde hij, 'hoe vinden jullie mijn aarde? Zijn jullie braaf geweest?'

'O ja, grote Nyame,' antwoordden Iyaloda en Pumzi, terwijl ze een diepe buiging maakten.

'Houden zo,' zei hemelgod Nyame. 'Zorg goed voor alles wat ik heb gemaakt, en boven alles, zorg dat je niet in de problemen komt.'

Hij verliet de grot en wandelde weg om van zijn wereld te genieten. Zodra hij vertrokken was, maakten ze een hele serie nieuwe mensjes van klei, en legden die in het vuur om te bakken. Maar ze lagen nog niet in het vuur of Nyame verscheen weer bij de grot. Nu konden ze niet anders dan de figuurtjes in het vuur laten liggen en hopen dat Nyame ze niet zou zien. Hij leek wat argwanend deze keer en hij bleef best lang. Hij ging gelukkig weer weg zonder dat hij het geheim ontdekte.

Nyame kwam nog een paar keer terug tijdens zijn bezoek aan de aarde. Soms hoorden ze hem komen en konden ze de mensjes nog net op tijd verstoppen. Soms moesten de figuurtjes blijven bakken in het vuur tot Nyame weer vertrokken was.

Eindelijk ging Nyame aan het einde van de dag weer door het luik naar zijn hemel. Pumzi en Iyaloda haalden alle mensjes tevoorschijn die ze hadden gemaakt. Sommige mensjes waren nauwelijks gebakken en best wel wit. Anderen waren wat gelig gebakken, weer andere rood of bruin. En er waren er ook bij die echt bijna zwart gebakken waren.

Pumzi en Iyaloda, de mensengeesten, waren blij met alle kinderen die ze hadden gebakken, ongeacht hun kleur. Ze bliezen hun adem een voor een in ieder van hen, zodat ze tot leven kwamen, als kinderen die wakker werden uit hun slaap. Iyaloda, de Grote Moeder, was niet langer alleen.

Een scheppingsverhaal uit West-Afrika (Ghana) uit de mondelinge overlevering van het Ashanti-volk.

Tasha wil ook vissen

'Opa Cotubanama, ik wil ook vissen. Ik heb genoeg van al dat bessen plukken, van de cassave water geven en van het eten klaarmaken. Ik wil ook vissen vangen. Ik heb al vaak geoefend met de speer. Mag ik alsjeblieft een keer mee?'

Opa kijkt mij in de ogen. 'Maar Tasha, meisje, vissen is toch echt iets dat jongens doen. Laat me nadenken ... mmm... bij mijn weten was er ooit in een ver verleden een meisje dat heel goed kon vissen. Kom, ik ga het je laten zien.'

Ik kijk opa vragend aan. Mijn opa is opa Cotubanama, de chieft van het dorp. Hij pakt mij bij de hand. We lopen samen naar de grot Hato. Daar zijn schilderingen op de wanden van onze voorouders.



Op het moment dat we de grot binnestappen, komt Ayita aanlopen. Zij heeft een kalebas met rode verfstof bij zich. Ayita heeft weer mooie tekeningen in de grot gemaakt. Juist de vrouwen maken de mooiste tekeningen. Je hebt er geduld voor nodig, net als bij het vissen. En mannen hebben vaak geen geduld, zo vertelde mijn oma altijd.

'Het komt goed uit, Ayita, dat je hier bent,' zegt opa. 'Ik ben op zoek naar die tekening van dat vissende meisje. Jij weet vast waar die is, ik herinner het me niet meer.'

'Maar natuurlijk, opa Cotubanama, die is bij de splitsing naar rechts en dan doorlopen tot de tweede bocht. Daar zit ie aan de linkerkant bovenaan,' zegt Ayita vriendelijk. 'Kunnen jullie het zelf vinden of moet ik even meelopen?'

'Oh, ik weet het weer, Ayita, dat gaan we wel vinden hoor,' antwoordt opa. 'Dank je.'

We lopen de grot in en vinden de tekening gemakkelijk.

'Kijk,' zegt opa, 'daar zie je een kano en voor op de kano staat een meisje met een speer.'

'Maar opa, hoe kun je nou zien dat het een meisje is?' vraag ik.

'Dan moet je kijken naar de benen,' zegt opa, 'net onder de knie zit een band van gevlochten palmblad, net zoals je moeder nog steeds heeft. Dat hadden alleen meisjes.'

Ik luister verbaasd naar opa en ik kijk verwonderd naar het meisje met de speer. Dan weet ik opeens wat opa Cotubanama me wil vertellen.

'Dus dit betekent dat ik mag gaan vissen?' vraag ik met mijn liefste stem.

'Ja, Tasha, meisje, ik zal vragen of Achak en Tocho je morgen mee willen nemen met hun kano.'

De volgende dag ben ik vroeg op. Ik heb mijn speerpunten bij me. Die heb ik gisteren gesneden uit het hardste hout dat ik kon vinden. Het is vooral belangrijk om de haakjes aan de zijkanten stevig genoeg te snijden. En ik heb ook nog geoefend met het gooien van de speer.

Tocho vond het helemaal niks toen opa vertelde dat ik mee zou gaan vissen.



'Ach nee, opa, moet zij echt mee gaan vissen? Dat is toch helemaal niets voor meisjes. Meisjes horen bessen te plukken en te zorgen voor de cassave. Ze halen water en koken het eten. Ze vangen geen vissen met een speer en ze schieten geen vogels met pijl en boog,' zei Tocho tegen opa.
'Tocho, jongen, geef haar een kans. Tasha wil graag laten zien dat ze ook kan vissen. En er zijn wel vaker meisjes mee gaan vissen. En die waren er erg goed in,' zei opa.
En als opa iets zegt, dan komt niemand daar onderuit. Ook Tocho niet.

En zo staan we met ons drieën bij de kano. De zee is rustig. Er staat weinig wind. Tocho stapt achterin, Achak in het midden en ik mag voorin zitten. Als we een eind de zee op zijn, vraagt Achak: 'Zal ik eerst laten zien hoe het moet, Tasha?'

'Dat is goed,' antwoord ik.

Achak gaat voor in de kano staan. Ik schuif wat naar het midden toe. Hij pakt de speer op waar een stuk touw aan hangt. 'Kijk, aan de speer zit een touw. Dat houd je in je linkerhand, het uiteinde sla je nog een keer extra om je hand. In je rechterhand de speer. Zet je voeten op de randen van de kano. Probeer je evenwicht te vinden, anders kugel je zo het water in ... richt de speer en kijk of je vissen ziet ...' legt hij uit. Dan heft Achak de speer op en richt op het water. Hij staat zo stil mogelijk om niet uit evenwicht te raken en plots gooit hij de speer naar een plek waar hij een vis ziet. Hij haalt het touw binnen en de eerste vis zit aan het uiteinde van de speer. Ik klap in mijn handen. Tocho zegt niets. Die kijkt vooral boos.

'Kom, nu jij Tasha,' zegt Achak, terwijl hij de vis in de mand gooit die in de kano staat.

Ik kruip naar de voorkant. Ik pak de speer met het touw op. Ik zet mijn benen uit elkaar op de randen van de kano. Mijn arm gaat wat op en neer onder het gewicht van de speer en het trekkende touw. En dan maakt de kano een onverwachte beweging en lig ik met speer en al in het water. Ik ga kopje onder en krijg een paar slokken zout water binnen. Gelukkig hebben wij in het dorp allemaal leren zwemmen. Ik zwem naar de kano en Achak trekt me lachend uit het water.

'Vissen is ook niet voor meisjes,' grijnst Tocho.

'Doe niet zo stom, Tocho,' zegt Achak. 'Jij liet de kano schommelen zodat Tasha haar evenwicht verloor. Dat is niet eerlijk. Probeer het nog maar een keer, Tasha.'

Ik ga weer staan. Mijn hele lijf is gespannen. Ik houd mijn adem in. Ik richt de speer. Mijn arm spant zich. Het touw ligt losjes in mijn linkerhand. Ja, daar gaat een grote vis. Ik gooi de speer met volle kracht en ... raak de vis in het midden. Ik trek aan het touw en even later ligt er een tweede vis in de mand. Dit keer klapt Achak voor me.

'Hmmm, goed gedaan hoor,' gromt Tocho. 'Beginnersgeluk.'

Dat laat ik me natuurlijk geen twee keer zeggen. Die ochtend vangen Achak en ik om de beurt nog wel tien vissen. We hebben genoeg te eten voor het hele dorp. Van binnen juich ik! Ik ben visser geworden!

'En jongens, is het goed gegaan met Tasha? Of is vissen alleen voor jongens?' vraagt opa Cotubanama die middag met een grote glimlach op zijn gezicht.

'Ze was geweldig,' roept Achak uit.

'Ja hoor, ging wel,' zegt Tocho onverschillig.

'Nou, misschien moet jij morgen dan maar mee bessen plukken, Tocho,' zegt Tasha, 'kijken of jongens ook kunnen wat meisjes kunnen.'

Een verzonnen verhaal over het leven van de oorspronkelijke bewoners op Curaçao voor de komst van de Spanjaarden.

De ketenen verbroken – Keti koti

Je kunt geen land ontdekken
en afpakken van een ander
het is van Moeder Aarde
of van God zoals je wil

Al zijn de ketenen verbroken
op de stranden van Afrika
hoor je ze nog huilen
als je heel goed luistert

Niemand kan een mens bezitten
als was het maar een ding
iedereen is van zichzelf
en gaat zijn weg uit vrije wil

Al zijn de ketenen verbroken
op de stranden van Kòrsou
hoor je ze nog schreeuwen
als je heel goed luistert

Vrijheid is van iedereen
vrij in doen en laten
vrij van slaaf te moeten zijn
vrij om ketenen te breken

Al zijn de ketenen verbroken
op de stranden van Suriname
hoor je ze nog ratelen
als je heel goed luistert

Op 1 juli 1863 kregen zo'n 35.000 slaven in Suriname en 12.000 slaven op Curaçao, Aruba, Sint-Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba hun vrijheid. De eigenaren kregen een 'schadevergoeding' van 300 gulden per slaaf.

In Suriname bleven de voormalige slaven voor een periode van tien jaar onder 'staatstoezicht', wat betekende dat plantagewerkers tussen de 15 en 60 jaar verplicht waren een arbeidsovereenkomst af te sluiten. Zo behielden de plantages hun arbeiders en konden de plantage-eigenaren hun plantage draaiend houden. Dit kunnen we gerust 'dwangarbeid' noemen. Kinderen onder de 15 mochten vanaf 1863 leren lezen en schrijven.





“De slaaf is een kip, mama De slaaf is een kip.”

Deze regels komen uit een oud liedje van tot slaaf gemaakten op Curaçao:
Slaven zijn net kippen.

Twee broers waar het lied over gaat werden gezien als handelswaar, waar de baas mee kon doen wat hij wilde. Een schop geven, eten en drinken geven zodat ze konden overleven en werken, uiteraard zolang ze van waarde waren, kopen en verkopen, zelfs bij hun moeder weghalen ...

In de vroege zeventiende eeuw startte de Nederlandse handel in tot slaaf gemaakte mensen. Op 1 juli 1863 kwam er een wettelijk eind aan de slavernij in de Nederlandse koloniën in de Cariben. De verhalen en gedichten in dit boek gaan over de tijd dat er nog helemaal geen Nederlanders waren in de Cariben én de tijd dat Nederlanders tot slaaf gemaakten uit Afrika haalden. Verhalen van vernedering, van moed en van vrijheid. Hopelijk dragen de verhalen bij aan het verbreken van de ketenen, de ketenen van onbegrip en onwetendheid. Omdat we allemaal mensen zijn en iedereen van zichzelf is.